

Oszustwo w działaniu: w poszukiwaniu pierwszych przejawów umiejętności oszukiwania we wczesnym dzieciństwie

Celem projektu jest opisanie zmian w częstości podejmowania przez małe dzieci prób wprowadzenia w błąd innych osób oraz w sposobach, poprzez które dzieci próbują oszukiwać innych. Projekt ma również na celu sprawdzenie jakie kompetencje społeczno-poznawcze rozwojowo poprzedzają pojawienie się u dzieci umiejętności oszukiwania innych osób.

Choć większość ludzi bardzo negatywnie ocenia próby wprowadzania innych osób w błąd, to jednak oszustwa są często obecne w naszym życiu. Rzeczywiście, osoby dorosłe przyznają, że kłamią średnio przynajmniej raz dziennie. Nie przywiązują także wielkiej wagi do własnych kłamstw i nie obawiają się, że zastaną „przyłapane” na kłamstwie. Sytuacja wygląda nieco inaczej w przypadku kłamstw dziecięcych. Choć rodzice sami często mijają się z prawdą, to jednak uczą swoje dzieci, aby zawsze były szczerze. **W powszechnej świadomości funkcjonuje z resztą przekonanie, że „dzieci są szczerze”. Jednak ta „mądrość ludowa” nie jest zgodna z wynikami współczesnych badań** na temat oszustw niewerbalnych oraz kłamstw wypowiedzianych przez dzieci. Już w wieku przedszkolnym (3-6 lat) dzieci mają szeroki repertuar zachowań oszukańczych. Potrafią na przykład zaprzeczyć, że wykonały zabronioną im czynność, aby uniknąć negatywnych konsekwencji, wskazać innej osobie nieprawdzie miejsce ukrycia przedmiotu, aby zachować ten przedmiot dla siebie, zrzucić winę za własne przewinienia na kogoś innego lub podać fałszywe wymówki dlaczego nie mogą czegoś zrobić. Tak więc przedszkolaki niejednokrotnie próbują osiągać swoje cele wprowadzając inną osobę w błąd. Znacznie mniej wiadomo jednak na temat oszustw dokonywanych przez dzieci poniżej 3 lat.

Wyniki bardzo nielicznych badań nad werbalnymi oszustwami dwulatków wskazują, że również one czasami kłamią, aby coś uzyskać lub uniknąć czegoś nieprzyjemnego. Dwulatki kłamią jednak znacznie rzadziej niż dzieci w wieku przedszkolnym. Wiadomo, że kompetencje językowe dzieci dwuletnich są znacznie niższe niż u przedszkolaków. Być może właśnie ograniczone możliwości w zakresie posługiwania językiem powodują, że chcąc wprowadzić inną osobę w błąd, młodsze dzieci będą podejmować raczej niewerbalne próby jej oszukania, zbliżone do oszustw taktycznych dokonywanych przez naczelne inne niż ludzie. **Do tej pory nie prowadzono badań nad oszustwami niewerbalnymi dokonywanymi przez małe dzieci poza laboratorium, w ich naturalnym środowisku. Nie wiadomo zatem, w jakim wieku dzieci stają się zdolne do tego, by próbować wprowadzać inną osobę w błąd nie tylko w sposób werbalny, ale również niewerbalnie. Nie wiemy też, jak zmienia się częstość podejmowania prób oszustwa w pierwszych miesiącach po pojawieniu się u dziecka zachowań oszukańczych.**

W projekcie Sonatina podejmę próbę prześledzenia zmian rozwojowych w częstości i rodzajach zachowań oszukańczych dzieci w wieku 2 lat. Sprawdzę również, które kompetencje poznawcze sprzyjają rozwojowi umiejętności oszukiwania innych osób u tak małych dzieci. Zgodnie z istniejącymi modelami teoretycznymi, zdolność do wprowadzania innej osoby w błąd miałaby zależeć od społeczno-poznawczych kompetencji w zakresie: 1) **rozumienia percepcji** innej osoby, np. tego, co w danych warunkach osoba ta jest stanie zobaczyć lub usłyszeć; 2) **zdolności do kontrolowania własnego zachowania**, np. umiejętności powstrzymania się od wykonania określonej czynności gdy dorosły jej zakazuje lub dla własnego bardziej odległego interesu; oraz 3) **angażowania się w zabawy polegające na „drażnieniu się”** z innymi osobami, w których jedna osoba udaje, że chce coś zrobić (np. podać zabawkę), a następnie ze śmiechem wycofuje się z próby realizacji czynności (cofa rękę z zabawką zanim druga osoba ją odbierze). Te hipotetyczne zależności zostaną zweryfikowane w trwającym 7 miesięcy badaniu podłużnym. W badaniu tym próby oszukania innej osoby przez dziecko, występujące w wybranym tygodniu każdego miesiąca, będą odnotowywane przez rodzica w dedykowanym narzędziu dostępnym przez Internet. Próby te będą następnie zliczane i oceniane przez badaczy. Dzieci i ich rodzice wezmą również udział w 2 sesjach laboratoryjnych, w których ocenione zostaną wspomniane wcześniej kompetencje społeczno-poznawcze dziecka.

Poprzez określenie kompetencji, które sprzyjają podejmowaniu przez dzieci prób wprowadzenia innych osób w błąd, mój projekt może wnieść wkład do aktualnej dyskusji na temat poznawczych mechanizmów oszustwa. **Wyniki uzyskane w projekcie dostarczą także nowych danych na temat zachowań oszukańczych podejmowanych przez małe dzieci w ich naturalnym środowisku. To niezwykle ważne, ponieważ umożliwi rozróżnianie oszustw typowych w danym wieku dziecka od oszustw odbiegających od normy i mogących stanowić wczesne wskaźniki problemów z przystosowaniem społecznym.**